

Folkfest kring lokalhistoriska betydelser

Kulturarvsbetonade festivaler för främjandet av lokal identitet på postindustriella mindre orter

Paul Agnidakis

Institutionen för kulturanthropologi och etnologi, Uppsala universitet

Paul.agnidakis@etnologi.uu.se

Abstract

Many minor post-industrial communities in Sweden, such as Surahammar and Timrå, struggle with financial difficulties and socio-cultural challenges due to the industrial decline and increased dependency on immigration from neighboring cities. In the light of this, arranging annual local festivals with a focus on cultural heritage can be seen as an opportunity to strengthen local identity as well as its inhabitant's coexistences and sense of belonging. This article aims to analyze two local festivals, viewed as platforms for the production, communication and experiences of local cultural heritage values. Empirically resting on data collection and analysis of mainly ethnographic fieldwork, comprising interviews and observations, the article argues that these post-industrial local festivals involves identificational negotiations in regard to both the ritualized communication and implementation of local cultural heritage values. In conclusion, these festivals confirm a clearly industrial linked local cultural heritage but at the same time challenges it through enlargements, sufficiently vigilant connected to a local past in order to allow for inclusive local identifications, regardless of e.g. spatial origins.

Keywords:

- festivals
- heritage making
- local identity
- postindustrial communities
- Surahammar
- Timrå

På flera större och mindre orter i Sverige och utomlands anordnas årligen återkommande kulturfestivaler, vanligtvis om sommaren. Ett av huvudmålen för dessa lokala evenemang är att bereda människor en trivsam social samvaro och ge dem tillfällen till att mötas. Utöver spontana sammankomster som uppstår då människor rör sig på festivalområdet kan olika aktiviteter fungera som effektiva redskap för att arrangera sådana möten. Vissa festivaler har ett uttalat fokus kring mer allmänna kulturella uttryck såsom musik eller poesi, medan andra speci-

fikt uppmärksammar platsernas kulturella *arv*. Den senare kategorin bland lokala kulturfestivaler blir verksamma förmedlare av budskap som lyfter fram skeenden eller företeelser, hämtade ur platsernas förflutna. Dessa kan härledas till exempelvis traditionella näringar och socio-kulturella förhållanden, vilka genom festivalerna manifesteras som samhällenas kulturarv. Det rör sig om budskap som syftar till att identifiera och ge erkännande åt en lokal särprägel, ett förflutet som platsens invånare gemensamt får förenas kring och relatera till; sådant som

kan förknippas med deras samhälle, uttrycka dess värden och uppfattas som lokalhistoriska betydelser.

Betraktade som fora för kollektiva identitetsprocesser ges dessa kulturarvspräglade festivaler dubbla funktioner genom att förmedla lokala betydelser såväl inåt, till orternas befolkning, som utåt, till en omvärld i form av turister och andra tillfälliga besökare. Genom att festivalerna årligen upprepas, och dessutom med återkommande aktiviteter, tryggar de identifikationerna av förflutna värden som lyfts fram som värdefull och representativ för det lokala (Merkel 2015:7, 16–21). För åtskilliga mindre postindustriella orter som tampas med ekonomiska svårigheter och – delvis sammanhängande – sociokulturella utmaningar erbjuder den här typen av evenemang möjligheter för att stärka en kollektiv lokal självkänsla. Hit kan räknas Surahammar i mellersta Sverige och Timrå i norra Sverige.¹ Dessa orter förenas inte enbart i ett framgångsrikt industriellt förflutet i järn- respektive trävaruproduktion utan även i den senare tidens försämrade villkor för industrin. Det senare har för orternas vidkommande resulterat i framgångsrika politiska satsningar på en slags livsstilsimmigration, genom att erbjuda attraktiva boendemiljöer för främst barnfamiljer i intilliggande städer.

Syftet med föreliggande artikel är att analysera hur lokalhistoriska betydelser förmedlas och på vilka sätt det kan främja lokal identitet inom två årligen återkommande kulturarvsbetonade festivaler som äger rum i Surahammar respektive Timrå. Diskussionerna kommer att kretsa kring följande frågor: vilka är aktörerna som initierat och driver festivalerna och hur ser ansvarsfördelningen dem emellan ut? Vilka

betydelser lyfts fram och från vilka tidsmässiga, rumsliga, socioekonomiska och kulturella sammanhang ur orternas förflutna? Genom vilka förankringsstrategier och aktiviteter kommuniceras dessa betydelser under festivalerna? I vilken utsträckning korresponderar arrangörernas/aktörernas visioner och ambitioner avseende festivalernas lokalhistoriska utformning sinsemellan respektive med det praktiska genomförandet, det vill säga fordras förhandling och kompromisser för att öka festivalernas attraktionskraft? Vidare kommer uppfattningar och upplevelser av festivalen bland de deltagande besökarna att uppmärksammas: vilka är deltagarna samt varför och hur tar man del av de lokalhistoriska betydelser som festivalerna kommunicerar? Och slutligen, vilka förutsättningar att främja lokal identitet tillskrivs festivalernas kulturarvsfokus av arrangörer respektive deltagare? Arrangörer och besökare kommer i artikeln inte enbart att framträda i en dubbelriktad relation som avsändare och mottagare, utan i förlängningen även betraktas som medskapande i förståelsen och tillämpningen av de lokalhistoriska betydelser som festivalerna kanaliserar.

Artikeln undersökning vilar empiriskt främst på ett kombinerat intervju- och observationsmaterial från återkommande etnologiska fältarbeten i Surahammar och Timrå som genomförts mellan 2014 och 2017 samt kretsat kring lokal kulturarvsproduktion. Ett fokus för dessa fältarbeten har varit att fånga in planering och genomförande av berörda sommarfestivaler på respektive ort. Intervjumaterialet omfattar såväl kortare informationsintervjuer som längre så kallade samtalsintervjuer, som regel platsbaserade², med 38 informanter bestå-

1. Surahammar tätort har ca. 7000 invånare, medan Timrå tätort består av ca. 10.000 invånare.

2. Det rör sig om så kallade promenadintervjuer som beaktar informantens föreställningar om samt upplevelser av rumsligheter på plats, vilket kan vara svårt att fånga vid intervjuer som äger rum någon annanstans. Agnidakis 2013:25.

ende av festivalernas arrangörer samt besökare av olika kategorier. Observationerna har varit av olika grader av deltagande och inkluderat alltifrån egna iakttagelser till delaktighet i guidade visningar och andra aktiviteter kopplade till kulturarvsförmedling under de lokala festivalerna i Surahammar och Timrå. Fältarbeten på plats har varit centrala i min undersökning och ger värdefulla dimensioner i förståelsen av lokal kulturarvsproduktion. Därtill bidrar en längre tids forskningsfokus på berörda orter, som bland annat har utmynnat i publikationer såsom artiklar samt min doktorsavhandling till värdefull förståelse (Agnidakis 2005; 2013). Det insamlade materialet från Surahammar och Timrå ska utgöra kontextuella speglingar av varandra i förhållande till artikelns syfte, medan i vidare bemärkelse kontextualiserande forskningslitteratur kring återkommande lokala festivaler och kulturarvsproduktion på bland annat postindustriella mindre orter, får fungera som metalokalt bollplank i diskussionerna.

Lokala kultur(arvs)festivalers utformning och meningsskapande som forskningsfält

Artikeln ämnar ansluta och bidra till den relativt begränsade om än ganska mångfacetterade forskningen kring återkommande lokala kulturfestivaler av olika slag och former som äger rum på orter av olika storlekar. Till följd av fenomenets stora spridning alltsedan 1900-talets slut har det uppmärksammats av forskare från flera discipliner, såsom antropologi, etnologi, folkloristik, genusvetenskap, historia, konsumtionsvetenskap, kulturgeografi, medie- och kommunikationsvetenskap, performansstudier, religionsvetenskap och sociologi. Centrala forskningsfrågor inbegriper kulturfestivalerna som *evenemangstyp* i ett rumsligt, idé- och tidsmässigt sammanhang och som, genom att tillhandahålla ingredi-

enser av både kontinuitet och anpassning, besvärjer och bejakar pågående samhällsförändringar (jfr. Ronström 2011, Taylor & Kneafsey 2016, Kinser 2017). Vidare har uppmärksammats denna typ av festivaler mer eller mindre lokalt förankrade kulturella teman och fokus, inriktning mot specifika målgrupper, olika typer av utbud och aktiviteter som inte sällan är mat- och musikrelaterade, samt förutsättning att stärka turism- och besöksnäringen inom berörda orter eller regioner (jfr. Gerrard 2000; Turan 2003; Picard & Robinson 2006; Travis 2011; Akuupa 2015; Manwa, Moswete & Saarinen 2015; Hudson & Hudson 2017; Monteiro de Oliveira 2017).

Att återkommande lokala kulturfestivaler därtill kan studeras som plattform för (re)produktion av sociokulturella föreställningar och praktiker, med betoning på symbolbruk och kollaborativt förkroppsligande av kulturella «kunskaper», är något som sedan länge inte minst kommit att uppta antropologers, etnologers och folkloristers intresse (jfr. McNeil 1968; Kirshenblatt-Gimblett 1998; Guss 2000; Häggström 2000; Harris 2003; Santino 2009; 2017b; Hafstein 2018). Det bör hänga samman med ett inom dessa ämnen långvarigt fokus på kulturella uttryck och individnära perspektiv samt väl inarbetade metoder för att kunna fånga dessa i studiet av återkommande lokala kulturfestivaler (Hansen 2001; Fournier 2017). Kopplat till ovan har inte sällan festivalernas effekter på olika typer av tillhörighets- och samhörighetsprocesser tangerats, exempelvis genom nedslag i de mellanmännsliga relationerna mellan arrangörer eller arrangörer-besökare samt uppmärksamhet åt såväl gemenskapsbildande som konflikter i anslutning till festivalernas utformning och genomförandepraktiker (jfr. Merkel 2015; Santino 2017a).

Föreliggande artikel tar avstamp i nämnda forskningstradition, även om fokus

alltså ska riktas mot att analysera berörda festivaler som kanal för lokalhistoriska betydelse och i förlängningen kulturarvets förutsättningar till identitetskapande på mindre orter som genomgår omvandling (Cohen 1985; 1994; Eriksen 1996; 2004). Härigenom ämnar artikeln även utgöra ett bidrag till kulturarvsforskningen, med betoning på hur den här typen av festivalers kommunikering och upplevelser av det förflutna kan tillmätas betydelsebärande meningar på platser med förändrad identitet (jfr. Ekman 1991:110–129; Gustafsson 2002; Gradén 2003; se även Moore & Whelan 2007; Wicke, Berger & Golombek 2018).

Användandet av det förflutna inom kulturarvsproduktion inbegriper flera typer av historiebruk som i sin tur utgör en selektiv process, där vissa delar av det förflutna favoriseras framför andra (Aronsson 2005; 2012:37). Kulturarvsforskningen har inte sällan inriktat sig på att problematisera historiebruk inom officiell kulturarvsproduktion, det vill säga kulturarv vars legitimitet erkänts av statliga, regionala och lokala myndigheter. Fokus har främst riktats mot kulturarvets producenter och på kulturarv som sociokulturell konstruktion, rymmande normer och maktaspekter som styrt urval och representation (jfr. Graham, Ashworth & Tunbridge 2000:29–54; Waterton 2010; Agnidakis, Lagerqvist och Strandin-Pers 2018). Den typ av kulturarv som lokala festivaler kommunicerar, i synnerhet när den som i Surahammar och Timrå tangerar det mindre industrisamhällets kulturarv och ämnar bidra till identitetskapande på orter som genomgår stora omvandlingar, betecknar snarare en inom kulturarvssammanhang ofta förbisedd, slags halvofficiell (re)-produktion och förmedling (Aronsson 2006:6; 2007:7; 2008:41–42; jfr. Svensson 2005; Jönsson 2017). Detta formas situationellt och på plats, i mötet mellan arrangörernas visioner och agendor, deltagande

besökarens behov och upplevelser samt evenemangets rumsliga och socioekonomiska möjligheter och begränsningar.

Suradagarna och Wifstavarfsdagen

Sedan 1987 respektive 1994 arrangeras årligen lokala festivaler i Surahammar under månadsskiftet juni/juli och i Timrå under månadsskiftet juli/augusti, benämnda *Suradagarna* respektive *Wifstavarfsdagen*. Festivalnamnen anspeglar på lokala kunskaper som förankrar dem till orterna och deras industriella förflutna: «Sura» är en förkortning av Surahammar som använts i dagligt tal ortsbör emellan alltsedan järnbruksepoken, möjligen till följd av att det etymologiska tillägget «hammare» i Ortsnamnet som indikerar platsens traditionella koppling till järnhantering kunnat framstå som en överflödigt markerad bland befolkningen; Det gamla skeppsvarvs- och senare pappersbrukssamhället «Vivstavarv» (eller «Wifstavarv» med svensk gammalstavning) utgör den äldsta och mest industriellt präglade av en handfull intilliggande samhällsbildningar, vilka till följd av en administrativt initierad sammanslagning kom att bilda Timrå tätort kring 1900-talets mitt. Som festivalnamnen vidare antyder, omfattar evenemanget i Timrå en dag, medan det sträcker sig över hela fyra dagar i Surahammar.

Trots lokala skillnader rörande festivalernas namn och tidsomfång föreligger desto mer påtagliga likheter beträffande deras regi och fokus. Beträffande det förstnämnda, bygger både Suradagarna och Wifstavarfsdagen på ett gemensamt initiativ, samarrangemang samt samfinansiering mellan kommunernas kultur(arvs)enheter och de lokalhistoriska föreningarna. Samtidigt som kommunerna intar en aktiv roll i planeringen av evenemangen delegeras som regel genomförandeansvaret till de lokalhistoriska föreningarna. Den gemensamma utgångs-

punkten i såväl planering som genomförande av dessa festivaler har sedan starten varit att låta dem utgöra så kallade folkfester, vilket innebär att utbudet ska vara inträdesfritt och välkomna alla intresserade. I praktiken brukar evenemangen dock inte kunna locka till sig utomsöcknes eller turister i någon betydande omfattning, möjligen till följd av att festivalutbudet – eller för den delen det lokala kulturarvsutbudet – inte kan anses tillräckligt konkurrenskraftigt (jfr. Wicke, Berger & Golombek 2018). Av den anledningen har arrangörerna utformat festivalerna för att som det har uttryckts: «främst möjliggöra för infödda, inflyttade samt utflyttade Surahammarbor att (åter)mötas och känna koppling till sin hemort, genom att fira ortens och vår *gemensamma* historia.»³

Den framträdande roll som Surahammars hembygdsförening och dess motsvarighet i Timrå, Intresseföreningen Wifstavarfs historia, intar i evenemanget har resulterat i att festivalernas fokus kommit att riktas på just orternas industriella förflutna, liksom i att de rumsligt sett har koncentrerats till de lokala kulturarvsmiljöerna på Surahammars äldre bruksområde respektive Vivstavarv. Dessa platser utgjorde under lång tid orternas socioekonomiska nav, kring vilka lokalbefolkningens liv och arbete kretsade, men har på senare tid fått en alltmer marginell roll i det postindustriella samhällets rumsliga och symboliska utkant, i avstånd räknat cirka 500 meter – tre kilometer från orternas nuvarande centrum. Innan vi fördjupar oss i festivalens upplägg och aktiviteter, finns det anledning att bekanta sig närmare med deras mest inflytelserika aktörer och framträdande miljöer.

Festivalernas kulturarvskommunikatörer och upphöjda rumsligheter

I likhet med lokalhistoriska föreningar överlag präglas även Surahammars hembygdsförening och Intresseföreningen Wifstavarfs historia av en relativt hög genomsnittsalder bland medlemmarna, och kan till skillnad från idrottsföreningarna knappast skryta med att till medlemsantal räknat utgöra de mest talrika inom det lokala föreningslivet. Samtidigt bidrar den här typen av föreningar i postindustriella inflyttarorter, genom att kontinuerligt locka till sig både gamla och nya invånare,⁴ till en mer framgångsrik lokal integration än övriga föreningar – och därtill kommunernas integrationspolitiska satsningar (Agnidakis 2013:116–120). Deras attraktionskraft beror möjligen i första hand på att de som regel fokuserar på ett tillräckligt avlägset förflutet som kan förena medlemmar av olika rumsliga och för den delen sociala bakgrunder i en kollektiv identifikation med orternas officiella industriella kulturarv, betraktad som själva förutsättningen för deras tillblivelse.

I Surahammar och Timrå rör det sig om den tidigindustriella epoken, det vill säga cirka 1840–1900. Därutöver bör inte förringas kulturarvets inneboende förmåga att fånga upp ett allt mer utbrett historieintresse i det senmoderna samhället, eller att ideell kulturarvsproduktion möjliggör historiebruk som kan anpassas till individuella förutsättningar och behov (Alzén 1996:26–28; Aronsson 2005:143–150; jfr. Corsane Davis & Murtas 2008; Walter 2017; Agnidakis, Lagerqvist och Strandin Pers 2018). Angående det senare ges särskilt goda

3. Intervju med Veronica, mångårig festivalarrangörsrepresentant från Surahammar kommun samt en av initiativtagarna till Suradagarna. Intervjun genomfördes 2014-04-29 inför Suradagarna under berörda år.

4. Med gamla respektive nya invånare gör jag grovt generaliserat en åtskillnad mellan de Surahammarbor och Timråbor som har ett förflutet från tiden då industrin dominerade i samhället och de som flyttat in under senare tid. Denna uppdelning behöver dock inte motsäga att dessa befolkningskategorier samtidigt överlappar varandra och upplever inre skiktningar och splittringar.

förutsättningar på mindre orter som Surahammar och Timrå när kommunledningarna, som har det yttersta ansvaret för det lokala kulturarvets urval och bevarande, inte sällan intagit en mer (delvis finansiellt) stödjande funktion medan den kontinuerliga förvaltningen och kunskapsförmedlingen har delegerats till just de lokalhistoriska föreningarna (jfr. Jokihelto 2017; Apaydin 2018).

De samlade effekterna av föreningarnas inflytande på Surahammars och Timrås officiella lokala industriella kulturarv har visat sig i betoningen på en förfluten arbetarbefolknings livsform; deras vardagliga tillvaro samt platstillhörighet i industrisamhället. Till de konkreta materiella uttrycken härpå, som därtill kommit att bli festivalernas rumsliga kulturarvsfokus, hör framför allt av föreningarna utvecklade arbetslivsmuseer. Dessa skildrar arbetsförhållanden inom olika produktionsdelar från 1800-talet och fram till tidigt 1900-tal. Vidare har Surahammars hembygdsförening utifrån ambitionen att även skildra arbetarbefolkningens boendeförhållanden inkluderat ett rekonstruerat arbetarhem på ett rum och kokvrå från sekelskiftet i en bevarad arbetarlänga.⁵ Utöver dessa kulturarvsmonument från det förflutna industrisamhället som festivalerna kommit att kretsa kring, omfattas såväl det officiella lokala kulturarvet som festivalernas rumsliga fokus av signifikanta tillägg som föreningarna själva har ombesörjt. Det handlar om ett par bondestugor och ekonomibyggnader från 1600–1800-talen som sammanförts som kombinerade boende- och produktionsmiljöer och flyttats till de äldre industriområdena i en strävan efter att även tillvarata och förmedla trakternas agrara förflutna. De får bidra till kompletterade historieberättelser om boende- och produktionsmiljöer i trakternas förflutna som

skildrar den självförsörjande och relativt välbeställda landsbygdsbefolkningen i utkanten av de äldre industrisamhällena. Samtidigt speglas i dessa tillägg hembygdsrörelsens traditionella fokus på «allmogekultur», liksom ett utbrett och långvarigt mantra inom kulturarvsproduktion att «äldst är bra» (Eskilsson 2007:28–31; Smith 2006:11, 30).

Musealiseringen av nämnda arbets- och boendemiljöer har inbegripit att föreningarna samlat in och placerat ut tidsenliga föremål samt i det senare fallet även möbler. Samtidigt har man, i enlighet med praxis inom senare tids musei- och kulturarvsförmedling, försökt ta kontrollen över historieförmedlingen av både byggnader och samlingar genom framför allt immateriellt kontextualiserande strategier som ska skildra meningskapandet kring och användandet av utställda materialiteter (jfr. Monti & Keene 2013:25–33, 55–70). Av budgetmässiga skäl har detta behövt begränsas till i huvudsak uppsatta skyltar i och i anslutning till miljöerna, som rymmer informativa texter och reproducerade äldre berättelser och bilder från lokala arkiv. På arbetslivsmuseet i Surahammar har hembygdsföreningen även kunnat tillföra naturtrogna vaxavbildningar av industriarbetare, vilka placerats ut på strategiska platser runt om i lokalerna för att i mimetisk perfektion övervaka maskiner, sköta ugnen och utföra manuella arbeten. Arbetsrytm simuleras med hjälp av de högtalare som placerats utmed stationerna och återger troliga ljud från arbetsprocesserna. Emellertid kan konstateras att de lokalhistoriska föreningarnas bevarandemål i Surahammar och Timrå, liksom på andra platser, inte sällan premierats framför förmedlingsmål, varför till exempel industrisamhällets respektive bondesamhällets berättelser varken samordnats i tid och rum

5. Arbetarlängor betecknar vanligt förekommande flerfamiljshus i det tidiga industrisamhället.

eller rangordnats (jfr. Corsane Davis & Murtas 2008; Jokilehto 2017). Istället blir det upp till besökarna att jämföra och värdera. Det betyder ingalunda att Surahammars hembygdsförening och Intresseföreningen Wifstavarfs historia försummat sin uppgift som kunskapsförmedlare av framför allt lokalsamhällets *industriella* kulturarv.

Som ett led i förvaltningen av orternas industriella förflutna har föreningarnas medlemmar ägnat både ansevärd tid och tålamod till att samla in och förmedla kunskap om främst berörda industribyggnader och platser samt deras historia för övriga medlemmar och en intresserad allmänhet. Förankringsstrategierna är lika mycket anpassade till lokala och individuella förutsättningar som tillämpningar av beprövade metoder inom musei- och kulturarvsförmedling (jfr. Drotner & Schroeder 2013): Ett tillvägagångssätt är att anordna lokalhistoriska föreläsningar. Ett annat att publicera och sprida böcker, artiklar och broschyrer samt material på sociala medier och föreningarnas hemsidor om levnads- och arbetsförhållanden i samhällenas förflutna.⁶ Ett tredje att uppmärksamma de museala byggnader och miljöer man förvaltar över inför en bredare allmänhet. Det sistnämnda försvåras i hög grad av att dessa platser till följd av bristande resurser och att de drivs på ideell basis hålls stängda större delen av året och därmed blir otillgängliga för allmänheten, förutom i samband med nationella eller lokala högtider såsom de årliga festivalerna. Samtidigt upplever man inte från föreningarnas sida att det föreligger något större lokalt intresse att söka sig dit, trots att man erbjuder möjligheter till museibesök efter ansökan till föreningen. Bland medlem-

marna betraktades den bakomliggande orsaken vara lika komplex som svårhanterlig, vilket bland annat Erik, född i Surahammar på 1930-talet med industritjänstemannabakgrund och långvarig medlem i hembygdsföreningen, gav följande uttryck för:

Vi vet väl inte om det beror på att man kanske inte har vägarna förbi här [det äldre industriområdet], för det ligger ju en bit ifrån samhället? Sen kanske man inte törs fråga om att få komma hit [till arbetslivsmuseet] övriga dagar på året, men sen är väl kulturarv inte heller speciellt *trendigt* just nu...?⁷

I ljuset av det hela har festivalen primärt framstått som ett utmärkt tillfälle att visa upp orternas upphöjda och musealiserade industriella miljöer samt passa på att förmedla föreningarnas ansträngningar och kunskapsproduktion kopplat till dessa.

Lokal kulturarvskommunicering versus meta-lokala draghjälp

Trots att föreningarnas medlemmar är överens om att det bestående huvudmålet med festivaldeltagandet ska vara att skapa en effektiv plattform för kommunikeringen av deras lokala kulturarvsverksamhet, har själva kommunikationsmedlen blivit föremål för diskussioner och anpassningar från år till år. Här har bejakandet av medlemmarnas olika kulturarvspedagogiska förmågor och historieintressen, i enlighet med den här typen av ideella organisationers grundläggande maktfördelningsprincip (Druckner 1991), ställts mot normerande föreställningar kring kulturarvets varande och förmedling som även vunnit spridning inom den ideella

6. Hemsidor för Intresseföreningen Wifstavarfs historia respektive Surahammars hembygdsförening återfinns på <http://www.wifstavarf.com>
<http://www.hembygd.se/surahammar>.

7. Intervjun med Erik genomfördes 2016-06-17 inför Suradagarna under beröra år.

kulturarvsförmedlingen (Aronsson 2005: 144; Silvé 2005:242–246). Därtill har man behövt väga in upplevelseindustriellt präglade inslag, i förhoppning om att stärka förmedlingens lokala och i viss mån meta-lokala attraktionskraft (Braunerhielm 2006: 65). Det handlar om reproducerande universella metoder och strategier som ska vädja till olika sinnesintryck hos den potentiella kulturarvsrecipienten, något som emellertid inte framstår som helt oproblematiskt i kulturarvssammanhang. Kulturarvsforskaren Svante Beckman (2011) har uppmärksammat relationen mellan upplevelseindustrin och kulturarvet som en kamp om tolkningsföreträdet, när upplevelseindustrin kräver nya anpassningar som hotar att urholka hävdvunna, skolastiska föreställningar om kulturarvets fakticitet och i förlängningen dess autenticitet. Trots att hembygd rörelsen överlag i flera avseenden kan sägas avvika från kulturarvsetablissemangets förhållningssätt kring autenticitetsaspekter inom kulturarvsproduktion (Alsvik 2007:58–60), har Surahammars Hembygdsförening och Intresseföreningen Wifstavarfs historia varit måna om att festivalens kulturarvskommunicering som helhet måste vara trogen mot det äldre industriområdets förflutna. Resultatet av nämnda överväganden har utmynnat i en slags autenticitetskompromiss kring festivalernas historiebrik, vilket för övrigt inte ter sig särskilt ovanligt i den här typen av kulturarvsbetonade evenemang (jfr. Ekman 1991:112–122; Gustafsson 2002:161–188; Santino 2017a:3–4).

I fråga om kulturarvsutbudet under Suradagarna och Wifstavarfsdagen har detta inneburit dels ett par återkommande och mer «seriösa» programpunkter, som uppmärksammar föreningarnas dokumentation kring arbetarbefolkningens livs- och arbetsvillkor i industrisamhället samt i förlängningen kopplingar mellan de lokala industri-

ella och agrara samhällsbildningarna, dels några tillfälliga aktiviteter som främst syftar till att locka barn- och ungdomar genom att på ett mera löst och lekfullt sätt relatera till platsernas förflutna. De förra utgörs av guidade turer på museerna medan de senare exempelvis har kunnat handla om skeppsmodellbyggen eller dressin- och båtåkning i anslutande järnvägsräls och vattendrag, som i den industriella epoken varit helt avgörande för varu- och tjänstetransporter. I båda fallen handlar det emellertid om olika typer av immateriella tillägg som är vanligt förekommande i den här typen av kulturarvsfestivaler och som å ena sidan ges legitimitet av, å andra sidan tillhandahåller kontextualisering till det materiella industriella kulturarvet (Hafstein 2018).

Ovan nämnda kompromiss tycks emellertid i mindre utsträckning röra vilka medlemmar som ges ansvaret för respektive del, när exempelvis museiguidningarna återkommande får skötas av samma medlemmar som turas om under evenemangets gång och sätter sin personliga prägel på ett guidemanuskript som föreningsmedlemmarna gemensamt har utformat. Detta speglar möjligen interna maktordningar och hierarkier men bör även hänga samman med individuella förutsättningar och begränsningar. När jag ställt frågor kring detta till föreningarnas styrelse har man för övrigt inte sällan betonat just förmågan att beakta både ett kunskaps- och upplevelsevärde i framför allt den mer seriösa kulturarvsförmedlingen som en avgörande personlig kvalifikation för programpunktsansvariga, i förhoppning om att kunna möta konkurrens från evenemangets övriga aktörer och programpunkter.

Kulturarvskommuniceringens villkorade eftergifter

Det faktum att föreningarna samarrangerar festivalerna med kommunledningen inne-

bär att man har behövt förliskas med att man inte ensam äger denna plattform, lika mycket beroende på kommunernas kontinuerliga påtryckningar för att öppna upp evenemanget för allt fler medverkare som evenemangets inneboende förutsättning att kunna leva upp till epitetet «folkfest». Föreningens pedagogiska ambitioner med festivalen, att förmedla kunskaper om områdets historia, måste således vägas mot det intresse som allmänheten förmodas uppbåda. Den överhängande risken är annars att besökare uteblir för att de inte känner sig delaktiga i eller intresserade av den historia som föreningarna avser att förmedla. Lösningen har blivit att festivalerna anpassats till att rymma ett lockande underhållningsvärde, som till skillnad från kulturarvsförmedlingen har få eller inga kopplingar till lokalsamhället (Merkel 2015:3–4; jfr. Guss 2000:24–59; Santino 2017b). Inom föreningarna kan denna ekvation stundom betraktas som ett slags nödvändigt ont. De populariserande inslagen i festivalen väcker kontinuerligt dubbla känslor bland medlemmarna. Man inser visserligen fördelarna med ett varierat och lockande utbud, men har samtidigt en del betänkligheter mot att det kunde riskera att försvaga festivalernas fokus på det lokala kulturarvet. Så här kom detta till uttryck hos Olof, född i Timrå på 1940-talet med industritjänstemannabakgrund och långvarig medlem i Intresseföreningen Wifstavarfs historia:

Vi vill ju att folk ska känna att det är roligt att komma hit, men det får ju inte ske på gamla Vivstavarvs bekostnad! Vi får väl se det lite som ett givande och tagande alltså. För oss är det jätteviktigt att få visa upp allt vårt arbete för Timrås kulturarv. Timråborna vet väl ärligt talat

inte så mycket om vad vi egentligen sysslar med och det tycker vi är väldigt synd alltså, eftersom det är Timrås gemensamma historia som vi försöker berätta om... Men det vill väl till att kompromissa när kommunen tycker att vi ska släppa in lite annat också [festivalmedverkare och aktiviteter], men vi ser ju också ett värde i lite draghjälp för att få hit Timråborna, även om vi såklart gärna hade fått allt ljus på oss [skratt].⁸

Kompromissen med kommunerna, och i förlängningen de övriga föreningarna och aktörerna bakom evenemanget, har i huvudsak inneburit att evenemangen ska erbjuda vad som kunnat benämnas «en förening av lokal tradition och utveckling».⁹ Konkret handlar det om att festivalernas samlade utbud delats upp i två huvudkategorier av programpunkter: dels några stående inslag som främst viks åt föreningarnas lokala kulturarvskommunicering, dels sådana som i huvudsak byts ut från år till år och bör vara «kulturpräglade» i en vidare och mera metaklok bemärkelse. För de senare ansvarar fluktuerade lokala och utomsoknes festivalmedverkare som, föränderligheten till trots, vanligtvis utgörs av konst- och hantverkskollektiv och musiker som förmedlar ett varierat utbud av musik, dans och teaterföreställningar samt konst- och hantverksutställningar.

De lokalhistoriska föreningarna och kommunens representanter har i likhet med arrangörer av kultur(arvs)festivaler på andra platser tagit på sig rollen som evenemangens, den lokala kulturarvskommuniceringens och i förlängningen kulturens väktare med uppgift att skydda samtliga från intrång och försakelse (jfr. Gustafsson 2002:136). Tillstånd eller avslag för en even-

8. Intervjun med Olof genomfördes under Wifstavarfsdagen 2015-07-15.

9. Intervju 2014-06-17 inför Wifstavarfsdagen berörda år med Sven, född på 1960-talet och inflyttad Timråbo samt festivalarrangörsrepresentant från Timrå kommun.

tuell medverkan beror på graden av «kulturlighet», där måttstocken formats i samråd mellan arrangörerna och framstår lika oböjlig som dess utfall. Så här resonerade Veronica, född på 1950-talet och inflyttad Surahammarbo med mångårig erfarenhet av att fungera som festivalarrangörsrepresentant från Surahammar kommun, om allvaret kring sin kulturvärnande uppgift:

Det är vi som ska se till att fokus blir Surahammars historia, och hur skulle det då se ut... om du skulle komma och vilja visa upp plastankor från Taiwan eller sjunga hårdrock – då får du inte vara med! Dom som ska vara med ska ha egentillverkad slöjd eller spela klassisk musik eller folkmusik... Det får inte vara för mycket smaklöst krimskrams och trams för det passar inte in i den [här] fina gamla miljön.[...] Klart det händer att folk blir besvikna om de inte kommer med, men både vi i kommunen och i hembygdsföreningen är överens om att vi måste vara stenhårda på det. Det passar ju inte in i [den äldre industri]miljön med dess kultur. Det är så jag tycker. Man måste värna om den här miljön på både det ena och det andra sättet... det ska inte bara, vad ska man säga, hafsas ihop en massa aktiviteter som dribblar bort poängen.¹⁰

Med andra ord har festivalarrangörerna valt att favorisera en traditionell, estetiserande kulturdefinition som ansetts lämpligare att anbringas till festivalen och de gamla industriområdena framför än en mer modernt inriktad «populärkultur». Samtidigt har arrangörerna behövt konstatera nödvändigheten av det senare för festivalernas framtid. Inte minst som dessa under årens lopp drabbats av sjunkande besökssiffror och som en effekt fått mindre tillskjutna skattemedel

från kommunerna för finansieringen. De bakomliggande orsakerna har förklarats med att majoritetsbefolkningen med lokal industriarbetarbakgrund, här liksom på många andra industriellt präglade orter, ofta frånskriver sig en finkulturell identifikation till förmån för en tillskriven, idrottsligt betonad lokalkultur (Agnidakis 2005; 2013:83–84; jfr. Onser-Franzén 1992:222–224). Vidare har framför allt festivalens kommunrepresentanter funderat över eventuella kopplingar mellan sjunkande festivalbesök och förmågan att attrahera besök från livsstils-migranterna. En demografiskt mera övergripande och allmängiltig orsak har härletts till att ett festivaldeltagande getts mindre prioritering, när alltför många måsten ska hinnas med under sommarmånaderna och alltför många behov ska tillfredsställas.

I förhoppning om att kunna åtgärda uppstådda problem har arrangörerna funnit det angeläget att alltsedan ett tiotal år tillbaka komprimera evenemangens tidsomfång, från ursprungligen en vecka i Surahammar och två dagar i Timrå till nuvarande upplägg. Därutöver har en successiv utökning gjorts av de populärkulturella inslagen, främst i form av barn- och ungdomsorienterade idrottsliga aktiviteter som anordnas av de lokala idrottsföreningarna. Vidare har man låtit några uppskattade och därtill kommersiella populärkulturella inslag, såsom veteranbilsuppvisning och loppmarknad, få bli återkommande programpunkter. Av häyn till festivalernas huvudfokus har arrangörerna dock i huvudsak låtit förlägga de populärkulturella inslagen till tidpunkter som inte ska konkurrera med kulturarvsförmedlingsaktiviteterna, eller att de senare helt enkelt får pågå under längre och återkommande tidpunkter och därtill inleda samt avsluta evenemangen. Med andra ord erbjuds guidade turer på

10. Intervjun med Veronica genomfördes 2014-04-29 inför Suradagarna under berörda år.

*Veteranbillsrally och loppmarknad, välbesöka populärkulturella tillägg till Suradagarnas kulturarvsaktiviteter i nära anslutning om än på behövligt avstånd från kulturarvet.
Foto: Cristian Hidalgo, Surahammars kommun.*

museerna återkommande medan evenemanget pågår.

Programkategoriernas kulturella åtskillnad markeras även genom en tydlig rumslig gränsdragning, där de kulturarvspräglade och mera finkulturellt präglade programpunkterna äger rum i och i nära anslutning till de museala miljöerna på Surahammars gamla bruksområde och på Vivstavarv, medan övrigt förläggs till områdenas övriga ytor och utkanter. I Surahammar inbegrips här även gågatan och torget i centrum. I beaktandet av kultur(arvs)festivaler som senmoderna fenomen resonerar folkloristen Barbara Kirshenblatt-Gimblett hur dessa, samtidigt som de bejakar ett sentida hybridiserande kulturutbud, kommit att befästa de traditionella gränsdragningarna mellan olika kulturdefinitioner (1998:259–282).

Resonemanget kan tillföras ytterligare en dimension med stöd av den kritiska kulturarvsforskningen som uppmärksammat hur kulturarvsmiljöer enbart genom deras avgränsning mot omgivande ytor förmår kommunicera legitimitet (Smith 2006:11–12, 30–31; Graham, Ashworth &

Tunbridge 2000:30–33, 76–81; Waterton 2010:13–14, 181–182). Kopplat till Suradagarna och Wifstavarfsdagen kan vi se det som att nämnda ansträngningar för att säkra festivalernas fokus disciplinerar besökarna genom att subtilt upplysa dem om vad som är kulturellt och lokalt värdefullt. För att analysera i vilken mån detta har internaliserats kommer artikelns fortsatta diskussioner ändra fokus från ett arrangörsperspektiv till ett festivalbesökarperspektiv.

Det omtalade kulturarvsutbudet

Majoriteten av intervjuade gamla och nya lokalinvånare, hemvändare och därtill fåtaliga turister som sökt sig till evenemanget har trots arrangörernas alla ansträngningar för att betona evenemangens fokus på kulturarvet uppgett att de ofta föredragit de mer populärkulturella aktiviteterna. Dessa har inte sällan beskrivits som mera «roliga», «festliga» eller till och med «vanliga», vilket indikerar att de kunnat framstå som kulturellt mera lättillgängliga och förväntade. Likafullt anser man att det liksom hör till att

år efter år besöka kulturarvsmiljöerna på de äldre industriområdena under festivalerna och ta del av aktiviteterna där. Flertalet tycks nöja sig med att medverka i en guidad tur i respektive museum men åtskilliga väljer att delta i flera guidade turer för att härigenom förlänga eller nyansera mötet med miljöerna, bland annat med stöd av olika guiders prägling av historieförmedlingen.

Rent allmänt gäller dock att ett deltagande ses som ett lägligt tillfälle att fördjupa eller inleda bekantskapen med dessa numera avlägsna men förr så centrala platser på orterna, vilket annars sällan blir av: «[V]i passar på att gå dit då och vara med i allting» upplyste Eva, en infödd Surahammarbo i 40-års åldern och utvecklade ett resonemang som med viss variation återkommit bland andra gamla som nya ortsbor och hemvändare: «Det är ju rätt dött därborta efter att bruket gått back och det finns inget där att göra längre, så det är fantastiskt med suradagarna att de gör området levande igen [...] och att det inte bara är massa roliga jippon, men också lite Sura-historia så vi påminns om vad som skapat Sura!»¹¹ Utöver att tillhandahålla förutsättningar för stärkta eller nya relationer med ursprungliga lokala rumsligheter framhålls allmänt utsikterna till en social samvaro kring upplevelser och erfarenheter av festivalernas kulturarvskommunikation.

Evenemangens ritualisering av de lokala kulturarvsmiljöerna, kombinerat med det faktum att programutbudets mera allvarssamma aktiviteter får äga rum där, kan med andra ord ses som lokala bekräftelser på att kulturarvsbetonande festivaler – och för den delen kulturarvsprocesser i allmänhet – förmår transformera i vardagslag ganska marginaliserade och betydelselösa ytor till upphöjda och värdefulla kulturarvplatser (jfr. Moore & Whelan 2007; Atkinson

2008; Aronsson & Gradén 2013). Forskning som uppmärksammat olika typer av kulturarvsritualer i det senmoderna samhället har vidare inte sällan betonat att dessa utgör viktiga förutsättningar till kollektiv lokal identifikation i en alltmer globaliserad värld, där ett ritualdeltagande liksom förmår förkroppsliga delade idéer, föreställningar och värden kopplade till det lokala (Brosius & Polit 2011; Bull & Mitchell 2015). En del tidigare studier som uppmärksammat rituella inslag i just återkommande lokala festivaler har även skildrat hur dessa bidrar till att väcka samhörighetskänslor bland ortsbor av olika rumsliga och sociala bakgrunder som gemensamt deltar i samma aktiviteter på samma platser och under samma tidpunkter (jfr. Guss 2000; Santino 2009; Santino 2017b). Samtidigt kan signifikanta skillnader urskiljas i fråga om kollektivt platsidentitetsskapande som festivalernas improviserande kulturarvsritualer respektive som mer detaljplanerade traditionella ritualer ger upphov till. Det förra kan sägas ge större förutsättning för parallella (och mindre omfattande) gemenskapande identifikationer med evenemangens förevisande av kulturarv och rumslighet bland deltagande besökare, utifrån olika behov och förväntningar (Cohen 1994:55, 168; Eriksen 1996:75; 2004:117; jfr. Kirshenblatt-Gimblett 1998:268–270; Rönström 2011:4–5; Peers, Gustafsson & Shannon 2017:2, 4).

Båda aspekterna har, som vi redan sett inledande prov på, relevans även för förståelsen av Suradagarnas och Wifstavarfsdagens ritualiserade förmedlingar och upplevelser av lokala kulturarv. Inte minst då dessa evenemang, till skillnad mot vad forskningen om kulturarvskommunicerande festivaler ofta har uppmärksammat, är tänkta att samla besökare för att låta dem

11. Intervjun med Eva genomfördes 2017-06-29 under inledningen av Suradagarna.

bekanta och identifiera sig med ett lokalt kulturarv som inte alla gånger är självklart eller på förhand givet. Effekterna visar sig i en kollektiv appropriering av kulturarvsutbudet, om än i olika utsträckning och utifrån olika anledningar. Det vill säga, även om festivalbesökarna generellt försöker ta del av merparten av kulturarvspräglade aktiviteter, så kan man göra det i olika omfattning samt tillmäta dessa olika betydelser. I synnerhet gäller detta för de «seriöst» präglade kulturarvsaktiviteterna, som till skillnad från de mera lättsamma kulturarvsaktiviteterna eller allmänt populärkulturella aktiviteterna, kommunicerar lokalthistoriska betydelser. Dessa fordrar en slags bekräftelse från mottagaren som i praktiken kan bli villkorad: Vad man väljer att inrikta sig på och varför kan vara individuellt eller situationellt betingat, men i viss mån även – vilket mina återkommande fältarbeten som kretsat kring evenemangen visat – utmärkande för respektive festivalmålgrupp och dessutom olika sociala kategorier. Den samlade effekten blir ett deltagande som inte nödvändigtvis korresponderar med arrangörernas planerade upplägg och kulturarvskommunicering utan kan påverka eller till och med omforma detta utifrån en förväntad behållning (Merkel 2015:5, 23; Santino 2017a:10). Även om en dylik behållning bland en majoritet av deltagarna tangerar lokal samhörighets- och tillhörighetsskapande, beror det på det förevisade lokala kulturarvets förutsättningar till subjektiva beröringspunkter (jfr. Häggström 2000; Merkel 2015:16–21. Här tycks mer eller mindre långvarig och djup lokal koppling få spela en betydande roll.

Förkroppsligade och personligt anpassade lokalthistoriska betydelser

Som inledande och grovt summerande exempel på variationer i kulturarvsaktivi-

tetsdeltagandets tillskrivna gemenskaps- och platstillhörighetsskapande funktionaliteter kan nämnas de guidade turerna på de musealiserade arbetslivs- och arbetarhemmiljöerna, vilka alltså utgör de främsta inslagen i festivalernas kulturarvsutbud liksom i orternas officiella kulturarv. Dessa förmår locka gamla och nya ortsbor, hemvändare och därtill kulturarvsaktiviteternas fåtaliga turister, inte sällan med specialintressen för industriproduktions- och teknikhistoria, till årligen återkommande deltagande om än utifrån olika förutsättningar och behov. Bland nya ortsbor och turister framhålls ofta utsikterna till att kunna bekanta sig med miljöerna, deras materialiteter och med guidernas hjälp förstärkta och nyanserade historieförmedling med immateriella inslag. I övrigt föreligger viktiga skillnader beträffande den förväntade behållningen av ett deltagande dem emellan, som till viss del tangerar positiva respektive mindre positiva föreställningar kring industrisamhällets kulturarv. Detta är för övrigt, hävdar etnologen Robert Willim (2008) utifrån betrak-

Arbetslivsmuseet på Vilstavarv, vars vardagliga stillsamhet festivalen lyckas bryta genom att erbjuda förutsättningar till olika typer av gemenskap kopplat till deltagande i evenemangens kulturarvsaktiviteter.

Foto: John Pettersson, Intresseföreningen Vilstavarvs historia.

telse av fabriken som industriarv, inte särskilt ovanligt då den postindustriella människan präglas av motstridiga och stundom motsägelsefulla relationer till industrisamhällets kulturarv, bland annat beroende på att dess materialiteter och livsformer ännu är alltför närvarande för att kunna omformas och likformas genom kulturarvets helgd.

De allmänt industrihistoriskt bevärande turisterna emotser vanligtvis att kunna insupa ett lokalt uttryck på industrihistorisk atmosfär och passar samtidigt på att utbyta industrihistoriska kunskaper med varandra och guiderna, vilket kontextualiserar den lokala förmedlingen i fråga om tid och rum. Flertalet tycks nöja sig med ett besök, medan vissa värdesätter möjligheten att återkomma år efter år för att kunna upptäcka detaljer i utställningen som man tidigare missat eller kunna hänge sig åt nya industrihistoriska samtal. Bland nya ortsbör handlar det snarare om att som Lars, född på 1960-talet och Timråbo sedan år 2000, och många med honom gett uttryck för, ta tillfällena i akt att genom årligt upprepade besök beredas (ökad) kännedom om «vad som format samhället och dom som har rötter härifrån».¹² Till detta bidrar intrycken från den materiella miljön, men kanske i högre grad guidernas immateriella kontextualiseringar av densamma. Att döma av kommentarerna och diskussionerna som uppstår under deltagandet och som elaborerats i efterföljande intervjuer med denna deltagarkategori, tycks de bestående intrycken av det förevisade förflutna emellertid knappast upplevas som särskilt positiva. Snarare uppfattas eländiga arbets- och boendeförhållanden som kan vara svåra att relatera till utifrån samtida villkor, nedan uttryckt av Annika, född på 1970-talet och inflyttad till Surahammar på 1990-talet samt en återkom-

mande deltagare i de guide turerna i arbetarbostaden:

[...] och så tycker vi att vi har det trångt. Vår lägenhet är väl rena Dallasvillan jämfört med det här! Nä undra på hur kvinnorna slet här med lortiga män och barn som klampade in och så skulle hon ändå försöka hålla ordning och hemtrevligt. Slås av detta varje gång jag är här och tycker det är jätteviktigt att påminna mig om hur mycket bättre vi har det i Surahammar idag.¹³

Kanske just för att man som nyinflyttad har bättre förutsättningar att kunna relatera mer nyanserat till nutida samhällsförhållanden, tycks en kunskapsmässig behållning av deltagandet även kunna bli att öka förutsättningarna till detta. Det hela visar sig genom kontinuerliga frågor till guiderna som liksom förskjuter guidningen till att återkommande kopplas till och landa i nutida lokala samhällsförhållanden. Med andra ord bidrar nyinflyttarnas deltagande till att förskjuta guidningens fokus från kunskapsförmedling om det förflutna industrisamhället till kunskapsförmedling om det postindustriella samhället. Den direkta behållningen visar sig i återkommande uppskattande utrop för nyvunna aha-upplevelser eller igenkännanden under guidningens gång. Den mera långsiktiga behållningen med ett genom upprepat festivaldeltagande erhållna tolkningsnyckeln för att (bättre) förstå lokal kultur och hantera lokal mentalitet blir förvärvande av lokala kunskaper som i Surahammar och Timrå, i likhet med andra platser, bidrar till ökade chanser för lokal acceptans (Agnidakis 2013:112–116; jfr. Blehr 1994:33). När antropologen Thomas Hylland Eriksen (2004) resonerar kring människors platsi-

12. Intervjun med Lars genomfördes under Wifstavarfsdagen 2016-07-30.

13. Intervjun med Annika genomfördes 2017-07-02 under en av Suradagarna.

dentitetsskapande i en senmodern tid identifierar han olika typer av manövreringsstrategier som inte sällan existerar i spänningsfältet mellan rörlighet och rotfasthet. Poängen blir att en platstillhörighet inte enbart bestäms av andra utan även avgörs av individen själv genom förhandling kring specifika tillhörighetsvillkor. Kopplat till ovan kan vi se det som att festivalerna erbjuder nyinflyttade en rituell platsidentifikationsmässig övergång från lokalt utanförskap till lokal integration (jfr. Merkel 2015:5–6, 16–17).

Medan deltagandet i berörda kulturarvsaktiviteter bland nyinflyttare värdesätts då det erbjuder utsikter om förståelse av det förflutna samhället som förutsättning för deras inkludering och tillhörighetsskapande i dagens Surahammar och Timrå, tycks det bland flertalet orsborn med industriarbetarbakgrund snarare grundas på möjligheter till ett kvarhållande vid det förflutna. Så sker genom att låta deltagandet kretsa kring nostalgiskapande av individuella och delade erfarenheter kring ett eget eller nedärvt förflutet som industriarbetare och industriarbetarbefolkning. Detta på samma gång frammanar och stärker känslan av en hävdvunnen rätt till samhällets förflutna (jfr. Agnidakis 2013:46–47; se även Brady & Walsh et al. 2009:71–126).

Du vet, vi som jobbat på bruket va eller har föräldrar som gjort det, vi har alltid kvar bruket i blodet. Det här var vad våra liv kretsade kring och vad som skapat oss. Det är svårt för att förstå idag, i Sura, för det är ett annat samhälle nu va, har inget med bruket att göra länge. Nu tänker man knappt på allt som varit längre, så vi är många som passar på att komma hit en gång om året i alla fall och minnas vår historia tillsammans... både det goda och

det dåliga va. Allt kommer fram så tydligt när vi går omkring här på Suradagarna och ser arbetarna jobba medan ljudet dånar från maskinerna, precis som på ens egen tid eller som pappa berättat. Några av oss passar på att vara med flera gånger, för då blir det ännu mer att minnas, men även när jag bara kan gå en gång om året blir det många minnen.¹⁴

Den guidade turen och miljöernas gestaltning, förstärkt men inte nödvändigtvis beroende av utökning och dramatisering i Surahammar, fungerar som tacksamma katalysatorer för egna eller tidigare generationers traderade minnen från ett upplevt respektive nedärvt förflutet som lokal industriarbetare. Vidare vidgas minnesflödet till att inbegripa aspekter på tillvaron som orsbo i största allmänhet i det upplevda eller återberättade förflutna industrisamhället. Härigenom tillhandahålls en verksam plattform för möjligen främst positiva, men även de något mindre positiva, individuella och kollektiva återupplivningar om alltifrån arbetsförhållanden till arbetarbefolkningen som lokal livsform, där arbetsslit och interna konflikter växelvis ställs mot uppfattad solidaritet och gemenskap. Samtidigt ges förutsättningar till vård och bearbetning genom ventiler. Under de guidade turerna visar sig detta genom att samtal kring egna upplevda eller nedärvda samt delade minnen kontinuerligt uppstår mellan bekanta eller obekanta. Inte sällan involveras guiden i minnesutbyten och för den delen meningsutbyten, vilket skapar parallella historieförmedlingar under de guidade tillfällena. Arkivbaserad kunskap utmanas av levda och nedärvda erfarenheter som följer med en hävdvunnen rätt till platserna och deras historieförmedling.

14. Intervju med Orvar, född i Surahammar på 1940-talet och pensionerad industriarbetare. Intervjun genomfördes 2016-07-01 under en av Suradagarna.

Samtidigt som aktiviteterna på berörda miljöer enar och lockar till återkommande årligt deltagande bland en rotad majoritetsbefolkning kan de i Surahammars utökade miljöer tillmätas olika betydelser som liksom tycks sätta igång ännu större minnesproduktion och reflektion. Ibland yttrar det sig i återkommande deltagare under ett och samma tillfälle, liksom för att förlänga och härigenom intensifiera behållningen av miljöerna. Som exempel framhålls deltagande i aktiviteten på arbetslivsmuséerna som en klar favorit bland män, i synnerhet medelålders och äldre män som ofta bär på egna erfarenheter av lokalt industriarbete, medan kvinnor och unga par som nyss skapat eller planerar att skapa familj och hem ömmar för arbetarhemmet. Detta kan möjligen kopplas till hur man som deltagare rent generellt förmår spegla sig i kulturarvsmiljöers vanligtvis snäva representationer av kön och ålder: i arbetarmuseet betonas just mäns sysselsättning och arbetsvillkor i det förflutna industrisamhället, medan en kvinnlig närvaro kan anas i inredningen av arbetarhemmet samtidigt som denna speglar ett tänkbart familjeliv och hemskapande (Agnidakis, Lagerqvist & Strandin Pers 2018:178–180).

Om behållningen av deltagande i aktiviteterna i ovan berörda kulturarvsmiljöer alltså kan skilja sig mellan gamla och nya ortsbor och därtill sociala kategorier, gäller det i mindre utsträckning för de guidade turerna på bondesamhällets boende- och produktionsmiljöer. Också dessa tycks kunna inbjuda till speglingar med såväl kulturarvsförmedlingens tema som subjeksrepresentationer, men i motsats till arbetslivsmuséernas- och hemmens representationer framstår de som betydligt mindre snäva eller «låsta». Det underlättar identifikationsspeglings bland såväl hemvändare eller ortsbor med rötter i

lokalt industriarbete som nyinflyttade, män som kvinnor, unga som äldre. Medan ett deltagande i aktiviteterna på arbetslivsmuséerna och arbetarhemmet i Surahammar skänker bekräftelse åt industrisamhället som officiellt lokalt kulturarv och – i förlängningen – appellerar till individuellt och kollektivt plats-tillhörighetsskapande som på ett eller annat sätt behöver kopplas till arbetarbefolkningen i det förflutna industrisamhället, inbjuder ett deltagande i aktiviteterna i dessa museala miljöer till större förhandlingsutrymme, där såväl det förflutna industrisamhällets som det officiella lokala kulturarvets fokus kommit att utmanas (jfr. Merkel 2015:23).

Att berörda miljöer i själva verket är ditflyttade och egentligen inte hör till det officiella industriella kulturarvet som festivalerna främst är tänkta att kommunicera, har mindre betydelse för festivaldeltagarna. Oberoende av deltagarnas sociala eller rumsliga bakgrund ger de guidade turerna allt som ofta upphov till upprepade positiva utrop eller rentav hänförelse.

Oj, stå här! Stå här och titta mot det! Är det inte en fantastisk plats!? Så ljuvlig! Gamla trähus och svalgång som i Dalarna, såååå romantiskt! Jag vet, inte så praktiskt att leva på det här sättet idag och allt var väl inte en dans på rosor då heller, men är det inte underbart vackert att kunna leka lite med tanken att leva så här?! För mig är det här jag längtar tillbaka till när jag tänker på Timrå, för resten här är ju bara industri, industri, industri och så tung och grått och fabriker och sånt. Förstå mig rätt, jag är och förblir arbetarklass i själ och hjärta och är stolt över vad arbetarna gjort för Timrå som samhälle, men det kan ju få vara lite vackert ibland med tycker jag...¹⁵

15. Intervju med Margareta, född i Timrå på 1940-talet och sedan 2005 bosatt i Eskilstuna. Intervjun genomfördes under Wifstavarfsdagen, 2017-07-15.

Mötena med dessa tillägg från bondesamhället till orternas i övrigt industriellt präglade lokala friluftsmuséer tycks skapa förutsättningar för ett alternativt, allmängiltigt och härigenom mera inkluderande rumsligt förflutet att sluta upp kring samt som rotad, nyinflyttad eller utflyttad lokalinvånare kunna identifiera sig med (jfr. Peers, Gustafsson & Shannon 2017:4–5; Merkel 2015:17, 23). Genom att det rör sig om en förflutenhet med vaga lokala kopplingar som de flesta ortsbor saknar självklara rötter till genererar det inte heller några positioneringar och distanseringar i fråga om rätten till och tolkningar av. Istället kan det äldre bondesamhället här komma att gälla som det förändrade industrisamhällets «nya», delade förflutna vilket inkluderar både gamla och nya ortsbor. På samma gång neutralt och translokalt inbjuder det deltagarna till ett gemenskapande över symboliska lokala gränser, samtidigt som det kopplar lokalsamhället till ett nationellt sammanhang.

För att konkludera artikelns resonemang kring kommunikering och kollektiv appropriering av lokalhistoriska betydelser under Suradagarna och Wifstavarfsdagen kan vi konstatera att det trots vissa inbördes skillnader, som främst handlar om evenemangens och kulturarsaktiviteternas omfång, existerar desto fler likheter. Det visar sig exempelvis i fråga om arrangörernas respektive deltagarnas genomförandeambitioner och strategier, men också i den samlande lokala identitet som festivalernas kulturarvsfokus avser att främja. Denna ter sig på samma gång förankrad i det industriella samhället och anpassad till det postindustriella eller *postmoderna* samhället; fastställd och tänjbar, kollektivt erkänd och individuellt anpassad. Resultatet är en lokal identitet som speglar det officiella industriella kulturarvet och som genom festivalerna får bekräftelse i huvudsak av orternas invå-

nare, men i viss utsträckning även av omvärlden. Så sker genom ett antal aktiviteter, mer eller mindre löst kopplade till det lokala industrierket, som förmår tillfredsställa skilda behov av gemenskap och lokal identifikation. I denna dialektiska process både stärks och utmanas festivalernas samt i förlängningen det lokala officiella kulturarvets fokus på «industrisamhället». Det senare yttrar sig inte minst till följd av deltagarnas favorisering av festivalinslag som speglar de till industrisamhällets kulturarv kompletterande och mera löst kopplade representationerna av trakternas bondesamhällen. Trots att dessa inslag intar en underordnad roll i evenemangets industriella kulturarvsfokus, tillmäts de desto större betydelser av framför allt ortsbor och hemvändare genom att inbjuda till mera samlande postindustriella lokala identifikationer som görs oberoende av rumsligt ursprung eller sociala kategorier.

Litteratur

- Agnidakis, Paul 2005. Kulturella värden och värderingar av kultur i ett industrisamhälle i förändring. I *Historiens vägar. Gestaltning, historia och kulturarv*. Sundsvall, ISKA, Landstinget Väster-norrland, s 56–65.
- Agnidakis, Paul 2013. *Rätten till platsen. Tillhörighet och sambörighet i två lokala industrisamhällen under omvandling*. Höör, Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Agnidakis, Paul, Lagerqvist, Maja & Strandin Pers, Annika 2018. I riktning mot en Normkreativ kulturmiljövård. Metodutveckling utifrån exemplet Statens fastighetsverk i Sverige. *Tidskriften Kulturstudier* nr. 1, s 167–198.
- Akuupa, Michael 2015. *National culture in post-apartheid Namibia: state-sponsored cultural festivals and their histories*. Basel, Basler Afrika Bibliographien.

- Alsvik, Ola 2007. Historielagenes utfordringar. I Aronsson & Alzén (red.), s. 55–67.
- Alzén, Annika 1996. *Fabriken som kulturarv. Frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping 1950–1985*. Stockholm, Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Apaydin, Veysel (red.) 2018. *Shared knowledge, shared power. Engaging local and indigenous heritage*. Cham, Springer.
- Aronsson, Peter 2005. *Historiebruk. Att använda det förflutna*. Lund, Studentlitteratur.
- Aronsson, Peter 2006. Demokratiskt kulturarv: nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker. I Alzén, Annika & Aronsson, Peter (red.) 2006. *Demokratiskt kulturarv?: Nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker*. Norrköping, Tema Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, s 1–17.
- Aronsson, Peter 2007. Hembygdsrörelsens frågor. I Aronsson & Alzén (red.), s. 5–18.
- Aronsson, Peter & Alzén, Annika (red.) 2007. *Idéer om hembygden. Utmaningar för en folkrörelse med lokalsamhället i fokus i en globaliserad värld*. Norrköping, Tema Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet.
- Aronsson, Peter 2008. Svenska historiebruk: nationellt och lokalt. I Beckman, Svante & och Månsson, Sten (red.). *Kultur-Sverige 2009: Problemanalys och statistik*. Linköping, SweCult/ Linköpings universitet, s 37–42.
- Aronsson, Peter 2012. Kulturarv och historiebruk. I Beckman, Svante (red.). *Kulturaliseringens samhälle. Problemorienterad kulturvetenskaplig forskning vid Tema Q 2002–2012*. Norrköping, Tema kultur och samhälle, Linköpings universitet, s. 34–50.
- Aronsson, Peter & Gradén, Lizette 2013. Conclusion: Performing Nordic spaces in everyday life and museums. I Aronsson, Peter & Gradén, Lizette (red.). *Performing Nordic heritage. Everyday practices and institutional culture*. Farnham, Ashgate, s. 301–313.
- Atkinson, David, 2008. The heritage of mundane places. I Graham Brian & Howard, Peter (red.). *The Ashgate research companion to heritage and identity*. Aldershot, Ashgate, s. 381–395.
- Beckman, Svante 2011. Kultur. I Syssner, Josefina (red.). *Perspektiv på turism och resande. Begrepp för en kritisk turismanalys*. Lund, Studentlitteratur, s. 119–145.
- Black, Graham 2012. *Transforming museums in the twenty-first century*. London, Routledge.
- Blehr, Barbro 1994. *Lokala gemenskaper. En studie av en nordsvensk by på 1980-talet*. Stockholm: Carlsson.
- Brady, Sara & Walsh, Fintan 2009. *Crossroads: Performance studies and Irish culture*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Braunerhielm, Lotta 2006. *Plats för kulturarv och turism: Grythyttan: en fallstudie av upplevelser, värderingar och intressen*. Karlstad, Karlstads universitet.
- Brosius, Chrisiane & Polit, Karin M. (red.) 2011. *Ritual, heritage and identity. The politics of culture and performance in a globalized world*. New Dehli, Routledge.
- Bull, Michael & Michell, Jon P. (red.) 2016. *Ritual, Performance and the senses*. London, New York, Bloomsbury.
- Cohen, Anthony P. 1994. *Self consciousness. An alternative anthropology of identity*. London, New York, Routledge.
- Cohen, Anthony P. 1985. *The symbolic construction of community*. London, New York, Routledge.
- Corsane, Gerard, Davies, Peter & Murtas, Donatella 2009. Place, local distinctiveness and local identity: Ecomuseum

- approaches in Europe and Asia. I Anico, Marta & Peralta, Elsa (red.). *Heritage and identity. Engagement and demission in the contemporary world*. London, New York, Routledge, s. 47–62.
- Drotner, Kirsten & Schroeder, Christian 2013. *Museum communication and social media. The connected museum*. New York, Routledge.
- Drucker, Peter F 1991. *Managing the Non-profit Organization. Principles and Practices*. New York, Harper Collins.
- Ekman, Ann-Kristin 1991. *Community, carnival and campaign. Expressions of belonging in a Swedish region*. Stockholm, Stockholms universitet.
- Eriksen, Thomas Hylland 1996. *Historia, myt och identitet*. Stockholm, Bonnier Alba Essä.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. *Rötter och fötter. Identitet i en ombyttlig tid*. Nora, Nya Doxa.
- Eskilsson, Anna 2007. Från motstånd till mötesplats? I Aronsson & Alzén (red.). Norrköping, Tema Kultur och samhälle, Campus Norrköping, Linköpings universitet, s. 27–37.
- Gerrard, Siri 2000. The gender dimension of local festivals. The fishery crisis and women's and men's political actions in north Norwegian communities. *Women's studies international forum* vol. 23, nr. 3, s. 299–309.
- Gradén, Lizette 2003. *On parade. Making heritage in Lindsborg, Kansas*. Uppsala, Uppsala universitet.
- Graham, Brian, Ashworth, Gregory & Tunbridge, John 2000. *A geography of heritage. Power, culture and economy*. London, Arnold.
- Guss, David M 2000. *The festive state. Race, ethnicity, and nationalism as cultural performance*. Berkely, CA, University of California Press.
- Gustafsson, Lotten 2002. *Den förtrollade zonen. Lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora, Nya Doxa.
- Hafstein, Valdimar Tr. 2018. Intangible Heritage as a Festival; or, Folklorization Revisited. *The Journal of American Folklore* vol. 131 nr. 520, s. 127–149.
- Hansen, Kjell 2001. Festivaler, platslighet och det nya Europa. I Hansen, Kjell & Samuelsson, Karin (red.). *Fönster mot Europa. Platser och identiteter*. Lund, Studentlitteratur, s. 167–199.
- Harris, Max 2003. *Carnival and other Christian festivals. Folk theology and folk performance*. Austin, University of Texas Press.
- Hudson, Simon & Hudson, Louise 2017. *Marketing for tourism, hospitality & events. A global & digital approach*. Los Angeles, Sage.
- Häggström, Anders 2000. *Levda rum och beskrivna platser. Former för landskaps-identitet*. Stockholm, Carlsson.
- Jokilehto, Jukka 2017. Engaging conservation: communities, place and capacity building. I Chitty, Gill (red.). *Heritage, conservation and communities. Engagement, participation and capacity building*. London, New York, Routledge, s. 17–33.
- Jönsson, Lars-Eric 2017. *Politiska projekt, osäkra kulturarv. Kampanjer och förhandlingar i det sena 1900-talets Sverige och Europa*. Lund, Lunds universitet.
- Kinser, Samuel 2017. Locality, Spectacle, State Politics: Comparative Study of Carnival Traditions in Renaissance Nuremberg and Modern Trinidad. I Santino, Jack (red), s. 16–48.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1998. *Destination culture. Tourism, museums, and heritage*. Berkeley, University of California Press.
- Manwa, Haretsebe, Moswete, Naomi & Saarinen, Jarkko 2016. *Cultural tourism*

- in southern Africa*. Bristol, Channel View Publications.
- McNeil, Florence 1968. *The silver bough. A four volume study of the national and local festivals of Scotland. Vol. 4, The local festivals of Scotland*. Glasgow, Maclellan.
- Merkel, Udo 2015. Making sense on identity discourses in international events, festivals and spectacles. I Merkel, Udo (red.). *Identity discourses and communities in international events, festivals and spectacles*. Basingstoke, Palgrave Macmillan, s. 3–36.
- Monti, Francesca & Keene, Suzanne 2013. *Museums and silent objects. Designing effective exhibitions*. Farnham, Ashgate.
- Moore, Niamh & Whelan, Yvonne (red.) 2007. *Heritage, memory and the politics of identity. New perspectives on the cultural landscape*. Burlington, Ashgate.
- Onsér-Franzén, Jill 1992. *Kulturernas kamp. En etnologisk undersökning om kommunala politiker, deras syn på kultur och utformning av praktisk kulturpolitik i en svensk medelstor kommun 1978–1985*. Göteborg, Göteborgs universitet.
- de Oliveira, Christian Dennys Monteiro 2017. *Religious Tourism and Heritage in Brazil*. Cham, Springer International Publishing.
- Peers, Laura, Gustafsson Lotten & Shannon, Jennifer 2017. Introduction: Repatriation and Ritual, Repatriation as Ritual. *Museum Worlds: Advances in Research* nr. 5, s. 1–8.
- Picard, David & Robinson, Mike (red.) 2006. *Festivals, tourism and social change*. Clevedon. Multilingual Matters.
- Ronström, Owe 2011. Festivalisation: what a festival says – and does. Reflections over festivals and festivalisation. Unpublished conference paper, presented at 'Sing a simple song', *International colloquium on representation, exploitation, transmission and invention of cultures in the context of world music festivals*. Neuchâtel, Switzerland, 15.–16. september, 2011.
- Santino, Jack 2009. The Carnavalesque and the Ritualesque. *The Journal of American Folklore* vol. 124, nr. 491, s. 61–73.
- Santino, Jack 2017a. From Carnavalesque to Ritualesque: Public Ritual and the Theater of the Street. I: Santino (red.) 2017, s. 3–15.
- Santino, Jack (red.) 2017b. *Public performances. Studies in the carnivalesque and ritualesque*. Logan, Utah State University Press.
- Silvén, Eva 2005. Dokumentation och insamling som kulturpolitisk strategi. I Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red.). *Kulturarvens dynamik. Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Norrköping, Tema kultur och samhälle, Linköpings universitet, s. 240–249.
- Smith, Laurajane 2006. *Uses of heritage*. New York, London, Routledge.
- Svensson, Birgitta 2005. Industrisamhällets framtidsvärde mellan kulturarvs- och minnespolitik. I Alzén, Annika & Burell, Birgitta (red.). *Otydligt, otympligt, otaligt. Det industriella kulturarvets utmaningar*. Stockholm, Carlsson, s. 157–171.
- Taylor, Ernest & Kneafsey, Moya 2016. The place of urban cultural heritage festivals: the case of London's Notting Hill Carnival. I Borowiecki, Karol J., Forbes (red.). *Cultural Heritage in a Changing World*. Cham, Springer International Publishing, s. 181–196.
- Travis, Anthony S. 2011. *Planning for tourism, leisure and sustainability. International case studies*. Wallingford, CABI.
- Turan, Kenneth 2003. *Sundance to Sarajevo. Film festivals and the world they made*. Berkeley, University of California Press.
- Walter, Nigel 2017. Everyone loves a good story: narrative, tradition and public

participation in conservation. I Chitty, Gill (red.). *Heritage, conservation and communities*, s. 50–64. *Engagement, participation and capacity building*. London, New York, Routledge.

Waterton, Emma 2010. *Politics, Policy and the Discourses of Heritage in Britain*. Hampshire, Palgrave Macmillan.

Wicke, Christian, Berger, Stefan & Golombek, Jana (red.). *Industrial heritage and regional identities*. London, New York, Routledge.

Willim, Robert 2008. *Industrial cool: Om postindustriella fabriker*. Lund: Humanistiska fakulteten, Lunds universitet.

Elektroniska källor

<http://www.wifstavarf.com>

<https://www.hembygd.se/surahammar>

[Nedladdade 2018-08-20]

Intervjuer samt observationer, genomförda inför och under Suradagarna i Surahammar respektive Wifstavarfsdagen i Timrå mellan åren 2014 och 2017

Enstaka respektive återkommande, kortare respektive längre intervjuer med 38 informanter som när de framträtt i artikeln har anonymiserats genom pseudonym. Informanterna representerar gamla och nya lokalinvånare, hemvändare och turister samt fördelar sig enligt följande:

Fem medlemmar i Surahammars hembygdsförening.

Sex medlemmar i Intresseföreningen Wifstavarfs historia, Timrå.

Tre (förutvarande respektive nuvarande) festivalarrangörsrepresentanter från Surahammars kommun och Timrå kommun.

24 deltagande besökare i de kulturarvsförmedlande aktiviteterna under Suradagarna och Wifstavarfsdagen.

Årligen återkommande observationer med olika grader av deltagande, rymmande:

Iakttagelser av det lokala kulturarvets rumsliga utformning i Surahammar respektive Timrå.

Iakttagelser och delaktighet i guide visningar och övriga aktiviteter kopplade till kulturarvsförmedling under Suradagarna och Wifstavarfsdagen.